

УДК 1(091)

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2023.3.12>

Соболевський Ярослав Андрійович

доктор філософських наук,

доцент кафедри історії філософії

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна

orcid.org/0000-0001-8251-2744

ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ: ВІД ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ДО РОЗГАЛУЖЕНОГО ПЛЮРАЛІЗМУ

Актуальність проблеми полягає у тому, що середина ХХ ст. являє собою своєрідний рубіж як для філософії в світі загалом, так і для американської філософії зокрема. Американські трансценденталізм та ідеалізм, а разом з ними і прагматизм, що був логічною реакцією на домінуючі філософські рухи та течії, продемонстрували свою неспроможність у формуванні образу та наділенні сенсами світу. Криваві війни та політичні й релігійні конфлікти сформували стан інтелектуальної невизначеності серед мислителів ХХ ст., які намагалися вийти з цього стану та адаптуватися до нових умов. Цими умовами стали масовізація освіти, професіоналізація філософа, сцієнтизм, акцент на прикладних аспектах наук та тенденція до міждисциплінарних досліджень. **Мета** полягає в окресленні основних тенденцій та векторів спрямування філософської думки, оскільки розгалужене древо філософських дисциплін ускладнює та робить майже безрезультатною будь-яку спробу створення об'єктивної класифікації та систематизації основних філософських течій та відомих мислителів. Плеяда видатних сучасних американських філософів: Д. Г. Девідсон, Р. Нозік, А. Данто, В. Квайн, Г. Патнем, Р. Рорті, С. Кейвл, А. Макінтайр, Т. Кун тощо, не являють собою конкретного сузір'я, втім, формують небосхил.

Сучасна американська філософія відрізняється різноманітністю та багатством філософських течій, які відображають широкий спектр підходів до розв'язання філософських проблем. Це у свою чергу впливає на **методи** дослідження проблематики, основним методом є історико-філософська реконструкція, яка уможливує дослідження сучасної американської філософії для розуміння філософських та культурних змін та внутрішніх суперечностей, тенденцій та поворотів. Зміни в сучасній американській філософії відображають суспільні зрушення та наукові досягнення. **Результати** свідчать про тенденції до міждисциплінарності, що відкривають нові можливості для розв'язання складних проблем через співпрацю з іншими науками, такими як психологія, соціологія, науки про клімат тощо. Розгалуженість філософських підходів дозволяє розкрити різні аспекти проблем та забезпечує більш повний аналіз. Сцієнтизм сприяє поєднанню філософських роздумів з результатами наукових досліджень. Усе це відображає сучасний стан американської філософії як багатогранного та динамічного поля, яке продовжує робити вагомий внесок у розвиток суспільства та науки. Сучасна філософія визнає роль наукового підходу в розкритті філософських проблем та сприяє використанню наукових методів в аналізі філософських питань. Велика увага приділяється співпраці з іншими науками, що сприяє збагаченню філософських підходів та розширенню горизонтів досліджень сучасної американської філософії.

Ключові слова: сучасна американська філософія, філософські течії, аналітична філософія, онтологія, прагматизм, реалізм, міждисциплінарність, сцієнтизм, епістемологія.

Вступ. Сучасна американська філософія являє собою багатогранне явище, що охоплює різноманітні течії, від аналітичної філософії до філософії науки. Втім, найхарактернішим виразом американського менталітету та американської інтелектуальної історії став прагматизм. В свій час прагматизм був суто американською філософською течією, як виникла на межі

XIX і XX століть завдяки ідеям таких філософів, як Чарльз Сандерс Пірс (*Charles Sanders Peirce*, 1839–1914), Вільям Джеймс (*William James*, 1842–1910), Джосайя Ройс (*Josiah Royce*, 1855–1916), Джон Дьюї (*John Dewey*, 1859–1952) та інші.

У другій половині XX ст. авторитет американській філософії створювали численні дослідження в галузі історії та філософії науки таких видатних вчених, як Томас Кун, Стівен Тулмін, Пол Фейєрабенд, Маркс Вартофські, Джозеф Агассі та ін. Існувала тенденція реалістичної прагматичної точки зору, акценту на постпозитивізмі. Американські філософи поступово відмовлялися від позитивістських спроб спрощення розвитку науки та бачили її як живий організм, що розвивається та прогресує. Наукова діяльність цих та інших філософів у США призвела до поступової професіоналізації філософської галузі. Якщо у XIX ст. філософія існувала в стінах університетів, і була тісно пов'язана з освітою, то у XX ст. професія філософа виходить на новий рівень, це у свою чергу посилює рівень аналізу в гуманітарних науках. Ця ситуація сприяла появі та розвитку нових дисциплін з високою ступеню теоретичності та прикладними аспектами. Поступове дистанціювання аналітичної філософії від гуманітарних аспектів, фокусує на антигуманітарних питаннях, призвело до прірви, яка утворилася між континентальною та аналітичною традиціями. З метою подолання цієї прірви були створені програми та центри для міждисциплінарних та трансдисциплінарних досліджень.

Мета та завдання. Ця стаття має на меті дослідити сучасні тенденції американської філософської думки, розкрити її розвиток з середини XX століття до сьогодення, а також проаналізувати основні парадигми та напрями, що сформувались у цьому контексті. Мета та завдання потребують уточнення, оскільки головною метою цієї статті не є опис основних рис та перелік сучасних течій в американській філософській думці, натомість визначення та аналіз основних тенденцій та пошук сутнісних рис сучасної американської філософії.

Методи дослідження. У статті окрім загальнонаукових методів використовуються і спеціальні методи. Основним є метод історико-філософської реконструкції, він є важливим засобом дослідження сучасної американської філософії для розуміння філософських та культурних змін та внутрішніх суперечностей, що відбувалися у XX ст. Цей метод передбачає відновлення та аналіз філософських ідей, концепцій, дискусій, тенденцій і важливих подій, що характеризували дану епоху. Один з ключових аспектів методу полягає в вивченні первинних джерел – філософських текстів, статей, монографій, які вийшли друком у XX та XXI ст. Розглядаючи ці джерела у контексті культурних, соціальних і політичних умов епохи, можна реконструювати внутрішню динаміку епохи, цінності й теоретичні дебати інтелектуалів, роль філософії в міждисциплінарних дискурсах. Застосовуючи метод історико-філософської реконструкції, стає можливим краще зрозуміти взаємозв'язок філософських думок з політичними, соціальними та культурними тенденціями сучасної Америки.

Результати. Осягнення багатоманіття сучасної американської філософської думки може виявитися викликом через різноманітність і складність її напрямів та парадигм. Спектр філософських думок, що розвиваються в США, вкрай широкий, включаючи різні концепції, теорії та підходи. Важкість осягнення цього багатства полягає у кількох аспектах. Перший аспект полягає у поліфонії підходів. В американській філософській традиції існує безліч різних підходів до розв'язання філософських питань. Від аналітичної філософії до феноменології, від прагматизму до фемінізму тощо. Ця різноманітність ускладнює вивчення і розуміння всіх аспектів філософського дискурсу сучасності. Другий аспект полягає в теоретичній глибині. Важко охопити всі глибинні та комплексні теоретичні концепції, які розвиваються в американській філософії. Від абстрактних метафізичних роздумів до практичних етичних рекомендацій, від філософського аналізу мови до культурних досліджень – це вимагає значного зусилля від дослідників та студентів. Сучасна американська філософська думка швидко розвивається та адаптується до нових викликів, існує велика динаміка основних тенденцій. Ідеї можуть змінюватися або розвиватися протягом короткого часу, і це може ускладнити вивчення актуальних напрямів. Цей динамізм влучно описав в своїй книзі «Футурошок» (*"A Future Shock"*, 1970 р.) Елвін Тоффлер (*Alvin Toffler*, 1928–2016 рр.) [7]. Через велику кількість напрямків виникає

явище міждисциплінарності, сучасна американська філософія часто переплітається з іншими науками, такими як психологія, соціологія, політична наука та інші, що робить її ще більш складною для осмислення, оскільки потребує розуміння зв'язків між філософськими ідеями та іншими галузями знань.

У другій половині ХХ ст. інтелектуальне товариство знаходилося у стані невизначеності, оскільки весь інтелектуальний спадок минулого призвів до розчарування здобутками цивілізації. Епоха панування розуму призвела до страшних кровопролитних війн, які докорінно змінили як політичне, так і соціальне, культурне, релігійне життя світу. Для сучасної американської філософії характерними є риси логічної строгості, верховенства теорії, що на перший план виводить проблеми мови, емпірії, техніки тощо. Згідно з американськими філософами, набір ключових ідей для сучасної філософії залишається відносно стійким. Серед них виділяються концепції реалізму, критицизму та дискурсу. А серед основних філософських тем сучасності акцентується увага на таких питаннях, як свобода, роль релігії та науки, поняття людини та особистості, а також загальні питання стосовно сприйняття світу людиною. В галузі філософії науки і теорії пізнання зафіксовано стабільне коло проблем. Розглядається ідея прогресу науки і культури, та відкидається радикальний соціологічний редукціонізм. Наука набуває особливого епістемологічного статусу, на перший план виходить сцієнтизм.

Неможливо охопити настільки насичене ідеями та видатними постатями століття, але можна суб'єктивно зобразити епоху згадками основних представників та їхніх ідей. Варто згадати Дональда Герберта Девідсона (*Donald Herbert Davidson*, 1917–2003 pp.), його філософія відзначалася своєрідним підходом до питань пізнання, мови та ментальності. Він був відомий своєю роботою у галузі філософії мови та філософії розуму, де висловив концепцію радикального інтерпретаціонізму, згідно з якою розуміння мови та інтенцій інших осіб базується на інтерпретації їхніх дій та вчинків. Американський філософ також розвинув поняття ідентичності ментального та фізичного. Його роботи в галузі метафізики, філософії мови та семантики внесли значний внесок у розвиток аналітичної філософії та спонукали до активного обговорення питань, пов'язаних зі структурою мислення, мови та спільного розуміння у суспільстві.

Філософія іншого видатного мислителя Роберта Нозіка (*Robert Nozick*, 1938–2002 pp.) служила фундаментом для розвитку політичної філософії та теорії прав в США. Його відома робота «Анархія, держава та утопія» (*Anarchy State and Utopia*, 1974 p.) привернула увагу до принципу мінімальної держави, в якій права та свободи громадян мали б захищатися, але з великою обережністю щодо втручання у приватний сфери. Він розглядав індивідуальні права як недоторкані та невід'ємні, підкреслюючи важливість особистої автономії та вибору. У першій частині він розглядає можливість виникнення чогось, подібного до держави, шляхом добровільної згоди розумних індивідів, а не залишення цього процесу в анархічному стані. Таким чином, перша частина аргументує проти анархістської позиції, а Р. Нозік послідовно досліджує можливість «домінуючої захисної асоціації» [4] на певній території, яка, фактично, вже володіє характером держави, маючи монополію на застосування сили та примусу. Ця ідея відображає його концепцію мінімальної держави, і перша частина підкреслює, як цей стан може виникнути через раціональний добровільний вибір.

Не лише аналітична традиція, філософія мови, чи філософія політики визначали риси американської філософії ХХ ст. Цей період породив багато багатосторонніх мислителів, які працювали в різних сферах, та започаткували тенденцію до міждисциплінарних поглядів на природу багатьох питань. Варто згадати мислителя, арт-критика та мистецтвознавця Артура Данто (*Arthur Danto*, 1924–2013 pp.). Філософія А. Данто, видатного американського філософа і естетика, відіграла значущу роль у розвитку сучасної філософії та естетики. Його інтереси охоплювали широкий спектр тем, включаючи філософію мистецтва, історію мистецтва, теорію репрезентації та філософію історії. Він відомий своєю теорією «кінця мистецтва», в якій висловив ідею, що розвиток мистецтва призводить до розчленованості і втрати однозначного сенсу. «...оповідання великих майстрів, які вперше визначили традиційне мистецтво, потім модерністське мистецтво не лише добігли кінця, а й сучасне мистецтво взагалі більше не

дозволяє себе уявляти у вигляді майстер-нарративів» [2, IV].

Так само над різними проблемами сучасної філософії працював і Віллард Ван Орман Квайн (*Willard Van Orman Quine*, 1908–2000 pp.), у своїй дисертації та ранніх публікаціях він зосереджувався на формальній логіці та теорії множин. Його зацікавили епістемологічні та онтологічні питання, що теж доводить існування тенденції до наукової визначеності у повоєнні роки. До 1960-х років виникла його наукова концепція природознавчої епістемології, де він прагнув знайти відповіді на ключові питання про природу знання, використовуючи методологію та підходи природничих наук. Його одним з найвідоміших висловлювань, яке стало своєрідною максимом В. Квайна, було «Бути означає бути значенням змінної» [5]. Цей онтологічний принцип було описано в статті «Про те, що є» (*“On What There Is”*, 1948 p.), у якій він розкриває деякі аспекти теорії видатного Бертрана Рассела (*Bertrand Arthur William Russell*, 1872–1970 pp.). «Цікавою особливістю онтологічної проблеми є її простота. Її можна висловити трьома англосаксонськими простими словами: ‘Що є все’? Втім, на це можна відповісти одним словом – ‘Все’ – і кожен прийме цю відповідь за правдиву. Однак це лише означає, що є те, що є...» [5, p. 21]. В сфері філософії математики, разом із своїм колегою з Гарварду – Гіларі Патнем, Віллард Ван Орман Квайн створив аргумент незамінності Квайна-Патнема, який націлюється на доведення реальності математичних сутностей. Гіларі Патнем (*Hilary Whitehall Putnam*, 1926–2016 pp.)

Сміливими інтелектуальними експериментами та переосмисленням традиційних концепцій у пост- площині відзначалася філософія Річарда Рорті (*Richard Rorty*, 1931–2007 pp.). Він відіграв важливу роль у розвитку постаналітичної філософії та постмодернізму. Однією з його ключових ідей було відкидання поняття об’єктивної істини та утвердження того, що знання є результатом соціокультурного контексту та індивідуальних переконань. В своїй книзі «Філософія та дзеркало природи» (*“Philosophy and the Mirror of Nature”*, 1979 p.) він прагматично критикує багато філософських ідей, нівелюючи їх значення з точки зору мови, акцентуючи увагу на їхній ефемерній природі. Ці ідеї вийшли за межі аналітичної традиції, прокладаючи місток до інших гілок філософії. «Подібно до того, як пацієнту необхідно знову пережити своє минуле, щоб відповісти на свої запитання, так і філософії необхідно знову пережити своє минуле, щоб відповісти на свої запитання» [6, p. 33].

Інший американський філософ, що працював на межі дисциплін, Стенлі Луїс Кевелл (*Stanley Louis Cavell*, 1926–2018 pp.) глибоко вплинув на область аналітичної філософії та естетики. Його роботи відзначалися оригінальним підходом до проблем і великою увагою до дискурсу між філософією та літературною теорією. Однією з його ключових ідей була концепція скептицизму, яку він розглядав як плідний шлях для дослідження можливостей знання та розуміння. Його відома книга «Чи повинні ми мати на увазі те, що ми говоримо?» (*“Must We Mean What We Say? A book of Essays”*, 1969 p.) поставила цікаве питання, яке залишалося непоміченим протягом багатьох років. Він чітко накреслив тенденцію в сучасній філософії «З самого початку хочу звернути увагу – на розрізнення сучасного і традиційного, у філософії та поза нею. Я не стверджую, що вся добра сучасна філософія є сучасною; але різноманітні дискусії про сучасність, до яких я привів у ході цих есеїв, є найкращим, що я можу запропонувати для пояснення того, як я писав, або того, як я хотів би писати» [1, XXXI].

Помітний і вплив марксизму в сучасній американській філософії. Аласдер Чалмерс Макінтайр (*Alasdair Chalmers MacIntyre*) це відомий британсько-американський філософ, який зробив вагомий внесок у моральну та політичну філософію. Його роботи сповнені глибоким аналізом моральних цінностей та етичних систем, він висловив концепцію етики чеснот, в якій багаторічний процес формування і розвитку особистості є ключовим фактором для визначення моральної поведінки. Він розглядав моральність як набір навичок, які розвиваються в контексті спільноти та культурної спадщини. В книзі «Після чесноти» (*“After Virtue: A Study in Moral Theory”*, 1981 p.) висловлює песимістичний погляд на поточний стан морального дискурсу, вважаючи його неспроможним досягти раціональності та визнати свою ірраціональність. Він стверджує, що попередні форми морального діалогу мали більш сприятливий стан,

особливо вказуючи на моральну філософію античності як ілюстративний приклад. «Я повинен також пояснити, що хоча 'Після чесноти' була написана частково через визнання тих моральних недоліків марксизму, які розкрила історія двадцятого століття, я був і залишаюся глибоко зобов'язаний критиці Маркса економічної, соціальної та економічної теорії» [3].

Можна згадати Томаса С. Куна (*Thomas Samuel Kuhn*, 1922–1996 рр.) і його парадигмальний підхід, Нельсона Гудмена (*Henry Nelson Goodman*, 1906–1998 рр.), який сприяв становленню в США нового способу філософського мислення, Сола Крипке (*Saul Aaron Kripke*, 1940–2022 рр.) та Джеррі Фодора (*Jerry Alan Fodor*, 1935–2017 рр.), які радикально перетворили філософію мови, Ноама Чомського (*Avram Noam Chomsky*) та багатьох інших.

Висновки. Сучасна американська філософія представлена різноманітним спектром напрямків, серед яких виділяються основні течії: прагматизм та ідеалізм, аналітична філософія, релігійна філософія, реалізм та гуманізм тощо. Зокрема, прагматизм виступає як суто американська філософська течія, яка лежить в основі принципів демократії, лібералізму та гуманізму. В той же час, аналітична філософія відіграє значну роль у сучасному американському філософському співтоваристві. Її розвиток відбувається в різних напрямках, таких як епістемологія, філософія науки, філософія мови, філософія свідомості, філософія дії тощо. Ця течія активно вивчає питання зв'язку між мовою, пізнанням та реальністю, а також розкриває різні аспекти сутності свідомості та вчинків людини. Важливим внеском є також суб'єктивний ідеалізм у різних його проявах, який відображає особливий підхід до філософських питань та релігійна філософія, яка пропонує різні погляди на співвідношення релігії та філософії, включаючи різні течії християнства та інші релігійні системи. Сучасна американська філософія відображає багатогранність думок та підходів, що і є основною тенденцією, вона ставить під сумнів універсальні істини і стимулює активний діалог між різними філософськими напрямами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cavell S. *Must We Mean What We Say? A Book of Essays*. Cambridge University Press, 2015. 368 p.
2. Danto A. C. *After the end of art: contemporary art and the pale of history*. Princeton University Press, 1997. 239 p.
3. MacIntyre A. *After Virtue*. London : Bloomsbury Publishing Plc, 2013. 361 p.
4. Nozick R. *Anarchy State and Utopia*. Oxford: Basil Blackwell, 1974. 367 p.
5. Quine W. On What There Is. *Review of Metaphysics*. 1948. Vol. 5, No. 2. P. 21–38.
6. Rorty R., Williams M., Bromwich D. *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton University Press, 2009. 439 p.
7. Toffler A. *Future Shock*. New York : Random House, 1970. 505 p.

REFERENCES

1. Cavell, S. (2015). *Must We Mean What We Say? A Book of Essays*. Cambridge University Press. 368 p.
2. Danto, A. C. (1997). *After the end of art: contemporary art and the pale of history*. Princeton University Press, 239 p.
3. MacIntyre, A. (2013). *After Virtue*. London : Bloomsbury Publishing Plc. 361 p.
4. Nozick, R. (1974). *Anarchy State and Utopia*. Oxford : Basil Blackwell. 367 p.
5. Quine, W. (1948). On What There Is. *Review of Metaphysics*, 2(5): 21–38.
6. Rorty, R., Williams, M., Bromwich, D. (2009). *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton University Press. 439 p.
7. Toffler, A. (1970). *Future Shock*. New York : Random House, 1970. 505 p.

Sobolievskiy Yaroslav Andriiovych
Doctor of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of History of Philosophy
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8251-2744

TENDENCIES OF CONTEMPORARY AMERICAN PHILOSOPHY: FROM INTELLECTUAL UNCERTAINTY TO WIDE PLURALISM

The middle of the 20th century represents a kind of turning point both for philosophy in the world in general and for American philosophy in particular. American transcendentalism and idealism, and with them pragmatism, which was a logical reaction to the dominant philosophical movements and currents, demonstrated their inability to shape and give meaning to the world. Bloody wars, political and religious conflicts created a state of intellectual uncertainty among thinkers of the 20th century, who tried to get out of this state and adapt to new conditions. These conditions became mass education, professionalization of the philosopher, scientism, emphasis on applied aspects of sciences and the tendency towards interdisciplinary research. The branching tree of philosophical disciplines complicates and makes almost fruitless any attempt to create an objective classification and systematization of the main philosophical currents and famous thinkers. A group of outstanding contemporary American philosophers: Davidson, Nozick, Danto, Quine, Putnam, Rorty, Cavell, MacIntyre, Kuhn, etc.

The number and variety of philosophical currents, which cover a wide range of approaches to solving philosophical problems, distinguish contemporary American philosophy. Changes in modern American philosophy mean social shifts and scientific achievements. Interdisciplinary trends open up new opportunities for solving complex problems through cooperation with other sciences, such as political science, psychology, sociology, ecology, etc. The branching of philosophical approaches allows revealing different aspects of problems and provides a more complete analysis. Scientism promotes the combination of philosophical reflections with the results of scientific research. All of this demonstrates the current state of American philosophy as a multifaceted and dynamic field that continues to make significant contributions to the development of society and science. Contemporary philosophy considers the important role of the scientific approach in revealing philosophical problems and promotes the use of scientific methods in the analysis of philosophical issues. Much attention is paid to cooperation with other sciences, which contributes to the enrichment of philosophical approaches and the expansion of research horizons.

Key words: contemporary American philosophy, philosophical currents, analytical philosophy, ontology, pragmatism, realism, interdisciplinarity, scientism, epistemology.